

גליון נושא: 'זריקת אוכל לאשפה'

דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות, לעורר לב המעיין ולא 'הלכה למעשה', בבא מציעא דף כג. בס"ד, יום ג' פרשת וישב, י"ט כסלו תשע"ו

פנינים

אם רק פת או גם שאר מאכלים

גם שאר מאכלים: כתב רבינו ירוחם (נתיב ט"ז ח"ה, קמ"ה-ב') שהדין הוא בין בפת ובין בשאר אוכלין, שאינו עובר עליהן אלא נוטלן משום בזיון אוכלין. וכן הכריע למעשה הגר"ח קניבסקי שליט"א (עלי שי"ח עמ' ר"פ אות ל"ט) שאין מעבירין נאמר על כל אוכל. וכן משמעות לשון הגמ' 'אין מעבירין על האוכלין' ולא 'אין מעבירין על הפת'.

המקור לכך: ועיין באבני נזר (יו"ד סוף סי' ק') שהקשה מנין לגמ' בעירובין שאין מעבירין על האוכלין [שמשמע כל האוכלין] מדלא העביר על הפת, דלמא האיסור הוא בפת דוקא שהרי פת חמור מן האוכלין, כדאיתא בברכות (נ ע"ב) י"ד דברים נאמרו בפת, ואע"פ שאין זורקין את הפת אבל זורקין את האוכלין. ומתוך, שהרי במעשה שם מדובר על פת עכו"ם וא"כ לכאורה קשה מדוע אסור להעביר הרי הוא אסור באכילה, וע"כ משום שאפשר להתירו באכילה ע"י ביטול שבזה נפקע תואר לחם ופקע איסור פת עכו"ם משום שכבר אינו פת, ממילא יש ללמוד מזה גם לכל האוכלין שאין מעבירים עליהם.

הגר"ח זונפלד זצ"ל (שלמת חיים סי' קע"ב, א"נ או"ח סי' קס"ט) דן להוכיח מהסוגיא שבשאר מאכלים אין איסור מזה שבכריכות הרי אלו שלו והטעם לרבה משום שהוא סימן העשוי לידרס ולא הוי סימן, ואם גם בזה אין מעבירין הוא אינו עשוי לידרס ומדוע הרי אלו שלו, ודוחה את הראיה, שגם אם בשאר מאכלים יש איסור דאין מעבירין מ"מ הוא רק במאכלים המתקלקלים ע"ז, אך כריכות שהם שיבילים של תבואה לא נפסדים ע"ז ולכן אין איסור לדרוס עליהם ולכן הוי עשוי לידרס. ומסיים שלמרות שאין ראייה לנידון מ"מ נראה דמדת חסידות להקפיד בזה בכל מה דאפשר שלא יבוא לידי פסידא, והראיה דשר דעניותא מקפיד ע"ז, (עיין חולין קה:).

ועיין בפסקי תשובות (אות ז') שכתב שאע"פ שדין זה הוא בין בפת ובין בשאר מאכלים, מ"מ יש הבדל בין פת לשאר מאכלים, דבשאר מאכלים החיוב להגביהו הוא דווקא כשראוי עדיין לאכילה ויש בו שיעור כזית, אבל בפת וכן פת הבאה בכסנין אפילו אינו ראוי לאכילה ופחות משיעור כזית, אם כי מדינא אינו חייב לסלקו לצדדים, מ"מ נכון שיסלקנו למקום שאין רגל אדם דורסת שם משום שקשה לעניות, וכמבואר בסי' ק"פ סעי' ד'. ❖

אין מעבירין על האוכלין

שורש הדברים

בגמ' (בבא מציעא דף כג.) שהסימן שיש באבידה ודאי לא נדרס כיון שאין מעבירין על האוכלין. ופירש רש"י והובא בתוס' (ד"ה אין) שהמוצא אוכלים בדרך אינו רשאי להעביר עליהם ולהניחם שם אלא צריך להגביהן, הלכך לא נדרסו שמי שמצאן ראשון הגביהם. כפירוש זה נפסק במ"ב (סי' קעא ס"ק יא).

אמנם דעת המאירי (ב"מ דף כג. עירובין דף סד:), שאין דין להגביה אלא כל האיסור הוא לפסוע ולדרוס עליהם. וכתב בבאר שרים (ח"ד סימן ב' אות ד') שלכתחילה יגביה כרש"י, וכשאינו יכול יסמוך על המאירי.

טעם האיסור: כתב רבינו ירוחם (נתיב טז ח"ה) הוא שיש בזה ביזוי אוכלים. ועיין בפירוש ר"י בן חכמון (מחכמי מצרים הקדמונים עירובין סד) שפירש טעם האיסור שאין מניחים את האוכלין להפסד דרך ביזוי ובעיטה. והיינו שבכך שאינו מגביהם ולא מסלקן לצדדים יבואו לידי דריסה וביזיון, ועוד שזה גופא זלזול בחשיבותן שאינו דואג שלא יבואו לידי דריסה. ומובן היטב מש"כ הגרי"ח זוננפלד זצ"ל (שלמת חיים סי' קע"ב, א"נ או"ח סי' קס"ט) שאם לא יפסד מותר לדרוך עליו, כיון שאינו מפסידו מאכילה.

1. לענין הלכה

להלכה: הנה הרמב"ם והשו"ע השמיטו דין זה, אבל המג"א (סימן קע"א סק"א) פסק דין זה להלכה, והובא במ"ב (סימן קעא ס"ק י"א).

טעם ההשמטה: טעם הדבר שהושמט ברמב"ם ובשו"ע, ביאר הגר"ח קניבסקי שליט"א (דרך אמונה מעשר פרק י"א הל' י' בה"ל ד"ה שלא) משום דס"ל דרבא דמסיק (בב"מ כג.) דכו"ע מעבירין על האוכלין סובר דלא קיי"ל אין מעבירין, ואמנם השיטמ"ק בשם הריצב"ש פירש שרבא לא חולק על דין זה, אך בדעת הרמב"ם יש לומר שרבא חולק.

טעם נוסף: באופן אחר יש לבאר טעם ההשמטה שהרמב"ם פירש את הסוגיא כדעת המאירי שאין מעבירין הכוונה שאין דורסין, אבל אין דין להגביה. והדין לא לדרוס הרי נפסק ברמב"ם (פ"ז מברכות) ובשו"ע (קפ ג) וכע"ז כתב הגר"מ פינשטיין זצ"ל (דברות משה ב"מ פרק ב' הע' ט"ו).

כשפים: הנה מבואר בגמ' בעירובין שכיון שמצוי כשפים מעבירין על האוכלין, אמנם בזמננו כיון שאין מצוי כשפים חזר הדין שאין מעבירין על האוכלין - הגר"ח קניבסקי שליט"א (דרך אמונה מעשר פרק י"א הל' י' בה"ל ד"ה שלא, עלי ש"ח עמ' ר"פ אות מ').

2. אין מעבירין על האוכלין בזמננו

רגישות: בזמננו אנשים פיתחו רגישות, וכל חסרון קלוש באוכל מהווה סיבה לזרוק אותו לפח, למרות שהמאכל מצד עצמו ראוי לאכילה. ויש לדון אם יש כאן חשש 'ביזוי אוכלין' וחשש 'בל תשחית', ואולי צריך לנהוג בלחם כמו בקדושת שביעית שמחכה עד שיתעפש ואיך זורקו מיד כשאינו רוצה לאכלו. ומנהג העולם לעטוף את הלחם בשקיות ולזרוק לפח וצריך לדעת מה הענין. ומדוע בשאר מאכלים חוץ מלחם לא עוטים אותם בשקיות לפני הזריקה לפח האשפה הרי 'ביזוי אוכלים' נאמר בכל המאכלים.

מעשה שהיה: מספר הגר"י זילברשטיין שליט"א (חשוקי חמד ב"מ דף כג. קב ונקי ח"א או"ח סי' נ"ח) פעם אחת הלכתי עם מו"ח הגרי"ש אלישיב זצ"ל ברחוב והרמתי פרוסת לחם שהיתה מושלכת לארץ, אמר לי מו"ח דכהיום מאחר ואנשים לא אוכלים ממה שהושלך ברחוב מחשש לזיהומים ומחלות, אם כן פת זו לא ראויה למאכל אדם, ואין זה בכלל אין מעבירים על האוכלים. וכעין זה הביאו בשם הגרי"ש (עץ השדה סי' ט"ז הע' כ"א, ברכת השם סי' ג' הע' קפ"ב, אשרי האיש או"ח ח"א פרק ל"ב אות ב', הערות ב"מ כג.) שאין מעבירין על האוכלין נאמר רק כשעומד בפועל למאכל, ודוקא כשהמאכל בצורה שעדיין רגילים לאוכלו. והוסיפו (הנ"ל) בשם הגרי"ש דמכל מקום אסור לדרוס עליו, כדין פירורים פחות מכזית. [להבנת הענין: יש להדגיש שהוראה זו של הגרי"ש אלישיב זצ"ל, נשנתה כלפי שלוש נדונים דומים. וכדלהלן א. אין מעבירין. ב. זריקה לפח. ג. אולמות.]

תמיהות: בספר שערי ברכה (פרק ג' הע' קי"ב) התבטא על החידוש של הגרי"ש שסתימת הפוסקים לא משמע הכי. והגר"ח פ' שיינברג זצ"ל (חידושי בתרא על מ"ב ס"ק י"א) הסתפק אם צריך להגביה לחם שאין ראוי לאכילה, והסיק דצ"ע שלא חילקו כן הפוסקים. עוד הקשו (מ.ז.) על הגרי"ש, מדוע הוצרך התורא"ש (ב"מ כג.) לבאר הטעם שבמקום שיש חשש כשפים אין צריך להגביה מן הדרך, משום דיש חשש כשפים לנוגע בהם או לדרוס עליהם, ומשמע שהטעם מצד החשש סכנה, ותיפוק ליה שכיון שיש חשש כשפים בפועל אינו עומד לאכילה. ובספר ברכת השם

מנהג ישראל תורה

המנהג ב'ישיבת מיר'

נדון זה קיים גם כלפי ישיבת מיר, ושמעתי מאחד האחראים על החדרי אוכל בישיבת מיר בירושלים, בו סועדים מדי יום בשלוש קומות בו זמנית אלפי אברכים ובחורים, ולמרות כמויות הענק משתדלים במקסימום האפשרי לא לזרוק אוכל. וכשאין ברירה ההנחיות הם: לחם נזרק לפח כאשר הוא עטוף וקשור היטב בשקיות נקיות, ושאר מאכלים מושלכים ישירות לפח.

ושמעתי מהמשגיח דישיבת מיר הג"ר אהרן חדש שליט"א, שבאמת מצד איסור ביזוי אוכלים אין הבדל בין לחם לשאר מאכלים, והסיבה שזורקים בישיבה זה בגלל שאף אחד מתלמידי הישיבה לא יאכל את שאריות המאכלים שנשארו מאתמול ושלשום, ובפועל אינו עומד למאכל ואין מה לעשות עם זה וממילא אינו בכלל בתשחית.

וכן שמעתי מהג"ר יחזקאל כהן שליט"א שכאשר בפועל לא יאכלו אינו מוגדר כביזוי אוכלים למרות שהסיבה לכך מפני שהוא איסטניס, סו"ס אינו השחתה. ❖

(סימן ג' הערה קפ"ב) הקשה על דברי הגרי"ש, בשלמא לדעת האבני נזר (יו"ד סימן קט אות ח') שבמאכלות אסורות אין איסור של אין מעבירין מובן, אבל לדעת המאירי (עירובין סד:) שגם באיסורי הנאה יש איסור של 'אין מעבירין' דמיחזי כבועט בטובתו של הקב"ה א"כ גם בזה יהא איסור.

דעת החולקים: אכן דעת הג"ר מנשה קליין זצ"ל בעמח"ס משנה הלכות (אליבא דהלכתא חכ"ט עמ' ו' טור ג') והגר"נ קרליץ שליט"א (שם), והגר"ש דבליצקי שליט"א (שם), שגם בלחם שאינו עומד לאכילה כמו שהמציאות בזמננו יש להגביה את הלחם. ודעת הגר"א קופשיץ שליט"א (אליבא דהלכתא חכ"ט עמ' ו' טור ג') שתלוי אם אפשר לנקותו או לא.

3. לזרוק לאשפה

האם בזמננו מותר לזרוק לחם ואוכל לאשפה, ובאיזה אופן.

דעת המקילים: הנדון השני בו נוגע החידוש של הגרי"ש אלישיב הוא לענין

לזרוק לאשפה. שהורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל (עץ השדה סי' י"א הע' א', סי' י"ט הע' ז', הו"ד בוזאת הברכה עמ' ט"ז אות ב' וג', אשרי האיש או"ח ח"א פרק ל"ב אות א') דזריקה לאשפה נחשבת איבוד בידים, ולכן אין ראוי לזרוק לאשפה שיירי מזון חשובים שעדיין ראויים לאכילה אף שהוא לא מתכוון לאוכלם, אלא עדיף לעוטפם בפנ"ע וכך להשליכם. והוסיף הגרי"ש (אשרי האיש או"ח ח"א פרק ל"ב אות א') שאם הלחם שנשאר על השולחן אחר האכילה נתלכלך בצורה שרוב בני אדם לא יאכלוהו, אפשר להקל ולזרוק לפח כמו שהוא שאין חשש עניות כשאינו עומד בפועל לאכילה. והטעם שמועיל לעטוף לחם בשקיות ולזרוק לפח שמעתי (א.ש.) שאינו פסיק רישא שיתבזה הלחם קודם שיתעפש, ובצירוף השיטות שאינו חייב בכבוד הלחם כשאינו עומד לאכילה.

אולם אירועים: וכן הורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל (עץ השדה סי' י"א הע' א', אשרי האיש או"ח ח"א פרק ל"ב אות א') דיש למצוא היתר באולמות וכדומה לזרוק שיירי המזון, משום שהוצאות הטיפול בשיירי המזון יעלו יותר מהריוח שיהיה במזון שיצילו וכהאי גוונא אין איסור ביזוי אוכלין. והגר"ח קניבסקי שליט"א (שאלת רב ח"א פרק י"א אות ג') השיב אם מותר לזרוק לחם מאוס: המנהג להקל, וצ"ע.ק.

דעה אמצעית: אכן דעת הגרי"י פישר זצ"ל (וזאת הברכה עמ' ט"ז אות ג') שבכל מצב יעטוף את הלחם בשקית וישליך לאשפה (ואף חתיכות של כזית). וכן דעת הגר"ח פ' שיינברג זצ"ל (וזאת הברכה עמ' ט"ז אות ג'). וכן כתב בספר עץ השדה (סי' י"ט סעי' ב') אין ראוי לזרוק לאשפה שיירי מזון הראויים לאכילה כמות שהן, אלא יעטפם קודם בנייר או בשקית. **אגב:** שמענו מפוסקים אלו, שגם שאר מאכלים יעטוף בשקית וכן כתב בקונטרס בל תשחית להגר"י סילברמן שליט"א.

דעת המחמירים: אולם דעת הבית ברוך (כלל מ"ה ס"ק כ"ב) דיש להחמיר שלא לזרוק לפח האשפה אלא א"כ מתקלקל קודם מאכילת אדם. וכעין זה כתב במשנה הלכות (חט"ו סי' ס"ד). ❖

הערות מבני החבורה

כיסוי 'שקוף' על החלות בשעת קידוש

שאלה:

מבואר בשו"ע (סימן רע"א סעי' י') שצריך לכסות את הפת בשעת קידוש. וכתב המ"ב (ס"ק מ"א) שיש בזה ב' טעמים. טעם ראשון: הוא מהירושלמי שלא יראה הפת בושטו, שבדין שיקדשו על הפת שיותר חשוב מין ומכיון שמקדשים על היין צריך לכסות הפת. טעם שני: כתב הטור שהוא זכר למן שהיה מכוסה מלמעלה ומלמטה. טעם שלישי: כתב השאלתות דרב אחאי גאון הובא ברשב"ם (פסחים ק:) דתיתי סעודה ליקרא דשבתא ורק אחרי קידוש שהזכיר קדושת השבת מסלק המפה וכאילו עתה הובא אל השולחן לכבוד השבת. ונפק"מ: האם צריך כיסוי בסעודה שלישית, שהטעם של זכר למן שייך אבל הטעם דתיתי סעודה ליקרא דשבתא, והטעם שלא יראה הפת בושטו, לא שייך בסעודה שלישית שלא מקדשים על היין. ועוד נפק"מ אחרי הקידוש בשעת המוציא, אם הטעם משום זכר למן צריך שגם בשעת המוציא יהא הפת מכוסה, אבל לשאר הטעמים צריך רק בשעת קידוש.

ויש להסתפק בכיסוי בניילון 'שקוף' האם מועיל לכיסוי או לא, ולכאורה (י.ז.ו.) תלוי בטעמים הנ"ל שלפי הטעם שלא יראה הפת בושטו לא יועיל שב'שקוף' עדיין נראה, אבל לפי הטעם של כיסוי זכר למן סוף סוף מכוסה הוא ובפרט (ש.י.) שהמן היה מכוסה בכיסוי של טל שהוא 'שקוף' (ספר מצות לחם משנה). [אמנם באליה רבה (סימן רע"א) הביא מספר צדה לדרך (מאמר ד כלל א פרק ה) שיכסה במפה לבנה. ויש שביארו הטעם משום דומיא דמן שהיה לבן, ומנהג הגר"ח קניבסקי שליט"א (ספר אלא ד' אמות של הלכה עמוד קטז) שלא להקפיד שיהא בצבע לבן, אלא בצבע כהה, כמנהג העולם].

תשובה:

אינו כיסוי: דעת הגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני חלק ד' פרק פ"ה ס"ק יח) והגר"ב זילבר זצ"ל (ברית עולם דיני קידוש סעיף לה) שלטעם זה שלא יראה הפת בושטו אין כיסוי 'שקוף' נחשב ככיסוי, וכפשטן של דברים דשלא יראה הפת בושטו בראיה תליא מילתא וכל שהפת נראה לא חשיב כיסוי.

חשיב כיסוי: אבל דעת הגרש"ז אוירבאך זצ"ל (שש"כ פרק מז הערה קטז), והסטייפלער זצ"ל (אורחות רבינו ח"א עמוד קט), והגר"ח קניבסקי שליט"א (אש התורה, תורת חיים עמוד ר"ז, אליבא דהלכתא חלק 49 עמוד לה), שגם בכיסוי 'שקוף' הפת חשיב מכוסה.

טעם הגרש"ז והקהל"י והגר"ח ק: יש לבאר בכמה אופנים. סברא ראשונה: כתב הגר"ר אברהם חיים שצ"ג שליט"א (אליבא דהלכתא חלק 49 עמוד לה) ששמע מהגר"ח קניבסקי, שבושת של פת אינו כפשוטו שאין שכל לפת להתבייש שהרי אין בו דעת ואם אין דעת בושט מנין, ובהכרח שאין הטעם כלפי הפת אלא כלפינו שלא ננהג באופן של של 'מביישים' וכאשר עושים פעולת כיסוי סגי. וכעין ביאור זה שמעתי מהגר"ר יחזקאל כהן שליט"א.

סברא שניה: כתב הגר"ר אלעזר זומר שליט"א מח"ס 'ולקח אלעזר' (אליבא דהלכתא חלק 51 עמוד קלט) דדבר 'שקוף' נקרא מחיצה, וכיסוי החלות מועיל שיהיו כמו ברשות נפרד, ולענין זה גם מפה 'שקופה' מועיל כמחיצה וכאילו אינם ע"ג השולחן בשעת עשיית הקידוש.

סברא שלישית: שמעתי לבאר מהרב משה לייב לוי שליט"א, שעל ידי הכיסוי אף שהוא 'שקוף' נחשב כאינו מזומן, וכפי שמצינו בכמה דוכתי. ובפרט בגוונא שהפת צרור וחתום כמו שבא מבית המאפה עדיפא טפי, שאינו סתם כיסוי אלא עדיין לא הוכשר למאכל כל זמן שיסירו חותמו מעליו. ומכאן סברות אלו חידש, שצריך להסיר הכיסוי ה'שקוף' קודם ברכת המוציא, כמבואר בשו"ע (סימן ר"ו סעיף ה') שאין מברכין על אוכל ומשקה עד שיביאוהו לפניו, וכ' המשנ"ב (ס"ק יט) בשם הפמ"ג (סימן רע"א א"א ס"ק כ') שצריך שהמאכל יהא מוכן ומזומן לאכלו. וכן כריך או סנדוויץ' של אברכים המעוטף בשקית צריך להסיר הכיסוי קודם ברכת המוציא. ועוד נפק"מ שאם לא הסירם ורוצה להקדים לו דבר אחר המאוחר בחשיבותו יכול להקדימו, דדבר צרור אינו בכלל מזומן.

וכלפי זריקת לחם לפח עטוף בשקית 'שקופה' יש להסתפק אם מהני מדין כיסוי. ומסתבר (י.ש.ק.) שמועיל 'שקוף' כי סו"ס הלחם עטוף ואינו בצורה של בזיון. אכן לענין אין מעבירין על האוכלין לא שמענו שתלוי בכיסוי אלא תלוי אם יש חשש דריסה או לא. ❖